

PARTER

Klagande

1. Föreningen Liljeholmsbadets vänner
c/o Marion Sundqvist
Nybrogatan 75A
114 40 Stockholm

2. Arne Kriström
Kampementsgatan 28
115 38 Stockholm

3. Birgit Lilja
Södermannagatan 38
116 40 Stockholm

4. Bruce Morris
Adress som 3

5. Ulla Nordfors
Lyckovägen 9E
167 52 Bromma

6. Marina Santini
Varvsgatan 25
117 29 Stockholm

7. Samfundet S:t Erik
Köpmangatan 5
111 31 Stockholm

8. Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP
c/o Per-Gunnar Norlin
Heleneborgsgatan 12B
117 32 Stockholm

9. Svenska byggnadsvårdsföreningen
Box 6442
113 82 Stockholm

Motparter

1. Fastighetskontoret i Stockholms stad
Box 8312
104 20 Stockholm

2. Stadsbyggnadsnämnden i Stockholms stad
Box 8314
104 20 Stockholm

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länsstyrelsen i Stockholms läns beslut den 8 oktober 2021 i ärende nr 403-53202-2021, se bilaga 1

SAKEN

Avvisat överklagande

DOMSLUT

1. Mark- och miljödomstolen avslår yrkandet om inhämtande av förhandsavgörande från EU-domstolen.
 2. Mark- och miljödomstolen upphäver länsstyrelsens beslut i den delen det avser avvisande av Samfundet S:t Eriks, Svenska byggnadsvårdsföreningens och Föreningen Liljeholmsbadets vänners överklaganden. Mark- och miljödomstolen återförvisar målet till länsstyrelsen för fortsatt handläggning av dessa föreningars överklaganden.
 3. Mark- och miljödomstolen avslår överklagandena i övrigt.
-

BAKGRUND

Stadsbyggnadsnämnden i Stockholms stad (nämnden) beslutade den 22 juni 2021 att bevilja rivningslov för rivning av badhus på fastigheten Södermalm 1:23. Nämndens beslut överklagades till Länsstyrelsen i Stockholms län (länsstyrelsen), som den 8 oktober 2021 beslutade att avvisa samtliga överklaganden. Länsstyrelsens avvisningsbeslut har överklagats till mark- och miljödomstolen.

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

Föreningen Liljeholmsbadets vänner har, som det får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge föreningen rätt att överklaga beslutet om rivningslov.

Arne Kriström har, som det får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge honom rätt att överklaga beslutet om rivningslov.

Birgit Lilja och **Bruce Morris** har, som det får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge dem rätt att överklaga beslutet om rivningslov.

Ulla Nordfors har yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge henne rätt att överklaga beslutet om rivningslov.

Marina Santini har yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge henne rätt att överklaga beslutet om rivningslov. Hon har även yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva beslutet om rivningslov.

Samfundet S:t Erik har yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge samfundet rätt att överklaga beslutet om rivningslov.

Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP har, som det får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge föreningen rätt att överklaga beslutet om rivningslov. Föreningen har även yrkat att mark- och miljödomstolen ska inhämta förhandsavgörande från EU-domstolen.

Svenska byggnadsvårdsföreningen har, som det får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge föreningen rätt att överklaga beslutet om rivningslov. Föreningen har även yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva beslutet om rivningslov.

Fastighetskontoret i Stockholms stad (fastighetskontoret) har motsatt sig ändring av länsstyrelsens beslut.

Nämnden har anfört att länsstyrelsens beslut inte bör ändras.

UTVECKLING AV TALAN

Föreningen Liljeholmsbadets vänner har till stöd för sin talan hänvisat till vad föreningen tidigare har anfört i skrift och tillagt i huvudsak följande.

Rivningen av en kulturbyggnad påverkar kulturmiljön mer än en om- och tillbyggnad av en befintlig byggnad. Det borde därför vara möjligt att överklaga även ett rivningslov. I förarbetena till 13 kap. 12 § första stycket plan- och bygglagen (2010:900), PBL, anges att bestämmelsen endast förtydligar genomförandet av vissa krav i MKB-direktivet och att den alltså inte innebär någon inskränkning av miljöorganisationers klagorätt enligt 42 § förvaltningslagen (se prop. 2020/21:174 s. 145). Bestämmelsen ska således inte tolkas motsatsvis och ger inte stöd för att föreningen, som värnar bevarandet av Liljeholmsbadet, inte skulle kunna ha klagorätt avseende beslutet.

Föreningen har, liksom flera andra kulturmiljöföreningar, yttrat sig vid ett flertal tillfällen innan nämnden fattade sitt beslut. Remissinstanserna har varit kritiska till beslutet. Miljö- och kulturmiljöorganisationers rätt till domstolsprövning med stöd av Århuskonventionen har utvecklats i praxis genom en konventionskonform tolkning och med hänvisning till EU-rätten (se även Uppsala universitets remissyttrande daterat den 5 maj 2021 avseende Sveriges genomförande av Århuskonventionen). Det bör ske även i aktuellt fall.

En förutsättning för att bevilja rivningslov för en byggnad är att den inte bör bevaras på grund av byggnadens eller bebyggelsens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde (se 9 kap. 34 § PBL). Stadsmuseet har ansett att en rivning av Liljeholmsbadet vore ovarsam. Stadsbyggnadskontoret har avstyrkt att rivningslov beviljas med hänsyn till denna bestämmelse. Badet är sedan mer än fem år tillbaka övergivet och förfaller såväl utvändigt som invändigt. En stor brist vid undersökningarna är att skrovet inte har kunnat undersökas ordentligt då badet ligger i vattnet samt att vissa utrymmen i skrovet inte har varit åtkomliga på grund av vattenansamling. Dessa delar kan endast undersökas på ett säkert sätt om badet torrsätts i torrdocka, vilket Stockholms stad har avstått från.

Föreningen har gett in och åberopat föreningens överklagande till länsstyrelsen, yttranden, skrivelser, verksamhetsberättelse och stadgar.

Arne Kriström har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande. Det måste vara möjligt att rädda Liljeholmsbadet. Badet är k-märkt, helt unikt och har i många år utsetts till Stockholms bästa. Badet var Stockholms enda skränfria bad som skapade trivsel och trygghet för alla, främst för äldre och personer med funktionsvariationer. Det ska inte vara möjligt att riva byggnader som Liljeholmsbadet, Stadshuset eller Stockholms slott. Det behövs en oberoende besiktning. Stockholms stad vill rusta upp Kampementsbadet. Detta bad saknar dock kulturhistoriska värden i paritet med Liljeholmsbadet. Stockholms stad bör istället prioritera Liljeholmsbadet. Många har reagerat mot beslutet, vilket inte borde gå att avfärda med formalia.

Birgit Lilja och **Bruce Morris** har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande. Liljeholmsbadet är fullt fungerande och har både historisk och kulturell betydelse. Det är viktigt att prioritera projekt som syftar till stockholmarnas välbefinnande, såsom Liljeholmsbadet. Argumenten för att riva Liljeholmsbadet är baserade på felaktiga ekonomiska antaganden. Det saknas en gedigen utredning i kostnadsfrågan, vilket bl.a. beror på bristen på teknisk undersökning. Skicket på Liljeholmsbadet har försämrats under de senaste fem åren till följd av bl.a. byråkrati. De invänder mot att skattebetalarna ska finansiera ett nytt badhus.

Ulla Nordfors har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande. Hon har synpunkter vad gäller grönklassning av badet, tillgänglighet och den tekniska undersökningen. Länsstyrelsen har felaktigt beslutat att inte någon har formell rätt att överklaga nämndens beslut.

Ulla Nordfors har gett in och åberopat sitt yttrande till länsstyrelsen.

Marina Santini har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande.

Klagorätt

Hon bor nära Liljeholmsbadet och brukade besöka badet med sin familj. Hon motsätter sig även förstörandet av ett kulturarv i egenskap av medborgare. Hon är alltså berörd av beslutet i dubbel bemärkelse. Lagstiftningen reglerar inte vem som har rätt att överklaga ett beslut om rivningslov, vilket innebär att medborgare och organisationer har berövats sin rätt att skydda kulturarv. Detta strider mot artikel 6.1 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Domstolen ska tillämpa denna artikel och tillerkänna klagorätt till samtliga som har överklagat beslutet. Beslutet kan medföra en oåterkallelig skada på kultur- och samhällsvärden. Praxis är oklar och diskriminerande.

Nämndens beslut ska upphävas

Beslutet om rivningslov strider mot 9 kap. 34 § PBL. Liljeholmsbadet är en grönklassad byggnad som inte kan rivas. Detta understryks i remissyttrandet från Skönhetsrådet och Stadsmuseet. Skönhetsrådet avstyrker rivningslov och avstyrker nybyggnad av pontonanläggning vid platsen för Liljeholmsbadet. Beslutet om rivningslov är baserat på felaktiga förutsättningar med innebörden att det är för kostsamt att bevara Liljeholmsbadet. Det har inte framkommit några bevis som styrker kostnaderna. Endast två översiktliga rapporter har inkommit till Stadsbyggnadskontoret. Den ena är vag och den andra är äldre och rekommenderar underhåll istället för rivning. Badet är en viktig del av Stockholms historia och måste bevaras till kommande generationer. Om det behövs pengar till detta kan det t.ex. anordnas insamlingar.

Samfundet S:t Erik har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande.

Högsta domstolen har i ett beslut den 9 juli 2020 i mål nr Ö 6554-19, beträffande kvarteret Snäckan 8, fastställt att samfundet, vars huvudsakliga ändamål är att tillvarata kulturmiljöintressen, uppfyller kriterierna i 16 kap. 13 § miljöbalken och därmed har klagorätt.

Länsstyrelsen har i ett beslut den 22 juni 2021, beträffande kvarteret Tranbodarne 11, hänvisat till ovan nämnda beslut från Högsta domstolen och angett bl.a. följande. ”Den i det ärendet aktuella åtgärden avsåg i och för sig en överklagad detaljplan inom ett område som pekats ut som riksintresse och som förutsatte rivning av en befintlig byggnad men HD:s ställningstagande kan enligt länsstyrelsens mening inte tolkas på annat sätt än att samfundet – vid beaktande av dess uppgift att tillvarata kulturmiljöintressen – även får anses ha klagorätt avseende det nu aktuella bygg- och rivningslovet.”

Mot denna bakgrund är länsstyrelsens beslut, att samfundet inte har klagorätt beträffande aktuellt rivningslov, felaktigt. Samfundet har klagorätt med hänvisning till Århuskonventionen och att samfundet som miljöorganisation tidigare av Högsta domstolen har tillerkänts klagorätt.

Samfundet har gett in och åberopat samfundets överklagande till länsstyrelsen och en skrivelse.

Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande. Att neka klagorätt strider mot gällande rätt och de mänskliga rättigheterna. Föreningen hänvisar till praxis från EU-domstolen samt information från riksdagen om EU-rättens företrädare. För det fall domstolen är tveksam till unionsrättens företrädare ska domstolen inhämta ett förhandsavgörande.

Föreningen har gett in och åberopat EU-domstolens dom den 9 mars 1978 i mål 106/77, EU-domstolens dom den 15 juli 2021 i mål C-791/19 samt utdrag från Sveriges riksdag hemsida.

Svenska byggnadsvårdsföreningen har till stöd för sin talan hänvisat till vad föreningen tidigare har anfört i skrift och tillagt i huvudsak följande.

Föreningen uppfyller kriterierna för en miljöorganisation enligt 16 kap. 13 § miljöbalken, vilket innebär att föreningen enligt 13 kap. 12 § PBL har rätt att överklaga ett beslut om detaljplaner och bygglov som kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Föreningen har i ett flertal detaljplane- och bygglovs-ärenden medgetts klagorätt i domstol. Föreningen har även på senare tid medgetts klagorätt i domstol vad gäller rivningslov.

I mark- och miljödomstolens, Växjö tingsrätt, dom den 11 februari 2021 i mål nr P 58-21 tillerkändes föreningen klagorätt avseende rivningslov och bygglov inom detaljplan på fastigheten Västra Värlinge 18:1 i Trelleborgs kommun. Domstolen uttalade bl.a. följande. ”Att riva en kulturhistoriskt värdefull byggnad som vittnar om den historiska utvecklingen på en ort, strider mot lagstiftningen och är just ett sådant ärende som föreningen enligt sitt ändamål och sina stadgar ska försöka beivra. Århuskonventionen anger en minimistandard för allmänhetens rättigheter att få till stånd en rättslig prövning av miljöfrågor och denna får anses tillämplig i detta ärende.”

I mark- och miljödomstolens, Nacka tingsrätt, dom den 26 maj 2021 i mål nr P 1043-21 tillerkändes föreningen klagorätt avseende rivningslov på fastigheten Skogsbrynet 2 i Katrineholms kommun. Domstolen uttalade bl.a. följande. ”Mot bakgrund av rättsutvecklingen på senare tid står det klart att Svenska byggnadsvårdsföreningen är en sådan organisation som har rätt att överklaga beslut som rör detaljplaner och bygglov (se NJA 2020 s. 641, NJA 2020 s. 190 och HFD 2018 ref. 10 II). Beslut om rivningslov aktualiserar många gånger hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön. Av det skälet och då detaljplanen för Snäckan 8 (se NJA 2020 s. 641) indirekt rörde frågan om rivning av en byggnad inom ett område som pekats ut som riksintresse för kulturmiljön, bedömer mark- och miljödomstolen att klagorätten enligt 13 kap. 12 § PBL även bör omfatta beslut om rivningslov.”

I Århuskonventionen anges inte några begränsningar i arten av ärenden, t.ex. att rivningslov skulle undantas. Länsstyrelsen har i sitt beslut angett att det inte är otänkbart att beslut om beviljade rivningslov kan omfattas av Århuskonventionens rätt till prövning samt att rivning av en byggnad dessutom, typiskt sett, har en betydligt större påverkan på kulturmiljön än exempelvis en ändring av en byggnad. Trots detta uttalande har länsstyrelsen avvisat föreningens överklagande.

Det är anmärkningsvärt att nämnden inte har beaktat kommunens egna expertinstanser, t.ex. Stadsmuseet och Skönhetsrådet. Badet är grönklassificerat, nivån under byggnadsminne, vilket innebär att byggnaden bedöms ha ett högt kulturhistoriskt värde och bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Skönhetsrådet har tidigare i samband med en motion om att byggnadsminnesförklara Liljeholmsbadet påtalat att Liljeholmsbadet borde få någon form av kulturskydd. En rivning innebär således en stor och irreversibel negativ påverkan på kulturmiljön. Rivningslovet aktualiserar hänsynstaganden som är tydligt relaterade till miljöskyddet, varför artikel 9.3 i Århuskonventionen ska beaktas. Med hänvisning till Århuskonventionen och ovan redovisade rättsfall ska föreningen tillerkännas klagorätt.

Fastighetskontoret har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande.

Länsstyrelsen har tolkat 13 kap. 12 § första stycket PBL som att den inte ger ideella föreningar enligt 16 kap. 13 § miljöbalken rätt att överklaga beslut om rivningslov. Ordalydelsen i 13 kap. 12 § PBL begränsar klagorätten till att avse detaljplaner, bygglov och positiva förhandsbesked. Denna utsträckning av föreningars klagorätt tillkom sommaren 2021. Enligt förarbetena, prop. 2020/21:174 s. 105 ff., var syftet en kodifiering av gällande rätt för att uppfylla MKB-direktivet. Det var inte tänkt att innebära någon utsträckning av föreningars klagorätt i övrigt. Rivningslov har heller inte en sådan påverkan på miljön som föreningars talerätt är tänkt att skydda. Talerätt avseende bygglov innebär inte per automatik talerätt avseende rivningslov.

Presumtionen är att rivningslov krävs för att riva byggnadsverk inom detaljplan (se 9 kap. 10 § PBL). En kommun kan i detaljplan föreskriva närmare förutsättningar

som antingen skärper kravet på rivningslov eller undantar detta. Det är således kommunen som har rätt att besluta om när rivningslov krävs eller inte. För det fall en detaljplan innehåller rivningsförbud eller om rivningslov vägras har fastighetsägaren enligt 14 kap. 7 § PBL rätt till ersättning för den ekonomiska skada som bestämmelsen medför. Ersättning ska erläggas av kommunen. Innebörden är att om en kommun vill begränsa en fastighetsägares rätt att förfoga över sin egendom ska detta ingrepp i egendomsskyddet föranleda ett ersättningsansvar. Det blir besynnerligt om en kommun beviljar rivningslov men en tredje part får möjlighet att hindra rivningslovet och samtidigt göra kommunen ersättningsansvarig.

Möjligheten att begränsa en fysisk eller juridisk persons möjlighet att förfoga över sin egendom är begränsad. Egendomsskyddet är grundlagsskyddat och ingrepp kan enbart göras med stöd av lag. I plan- och bygglagen ges kommuner rätt att antingen meddela rivningsförbud eller vägra rivningslov. Det ankommer inte på någon annan part att ta ställning i denna fråga. För det fall det finns statliga intressen att t.ex. bevara kulturhistoriskt intressanta byggnader finns möjlighet att enligt kulturmiljölagen förklara en byggnad med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde för byggnadsminne. Enligt kulturmiljölagen måste dock staten ersätta fastighetsägare för t.ex. rivningsförbud, liksom när kommunen hindrar rivning enligt plan- och bygglagen.

Talerätten för beslut om rivningslov får anses vara högst begränsad. Den som har rätt att klaga på ett bygglov har inte möjlighet att klaga på ett rivningslov. Enligt praxis har t.ex. grannar inte haft rätt att överklaga ett beslut om beviljat rivningslov. En kommun har inte heller ansetts ha rätt att överklaga ett beslut om upphävande av ett beviljat rivningslov, se Mark- och miljööverdomstolens dom den 8 maj 2018 i mål P 12113-17. Det saknas stöd i lag, förarbeten och praxis att utöka kretsen av taleberättigade. Det skulle även innebära att en tredje part får möjlighet att göra ingrepp i egendomsskyddet utan en medföljande skyldighet att ersätta skadan ingreppet medför. Mark- och miljödomstolens dom i mål nr P 1043-21, som Svenska byggnadsvårdsföreningen har åberopat, kan inte anses ge stöd för en utökad talerätt då det saknas stöd för rättens slutsats. I vart fall är domen irrelevant efter det att

omfattningen av föreningars klagorätt i 13 kap. 12 § första stycket PBL fastslogs sommaren 2021.

Nämnden har i yttrande till mark- och miljödomstolen anfört i huvudsak följande.

Det ankommer på nämnden att göra den intresseavvägning mellan allmänna och enskilda intressen som ska ske enligt 2 kap. PBL samt att pröva förutsättningarna för rivningslov enligt 9 kap. 34 § PBL. Inom ramen för prövningen bevakar nämnden de allmänna intressena och påverkan på kulturmiljön. Ett beslut om rivningslov innebär i de flesta fall inte en sådan påverkan på kulturmiljön som t.ex. ett bygglov för nybyggnad eller en detaljplan kan medföra.

Ett beslut om rivningslov av en byggnad innebär inte per definition en sådan betydande miljöpåverkan på kulturvärden som innebär att miljöorganisationer eller föreningar ska ges klagorätt. Liljeholmsbadet är i mycket dåligt skick. Avsikten är att uppföra en närmast identisk kopia av Liljeholmsbadet på samma plats. Ett förhandsbesked har beviljats. Att tillerkänna föreningar, intresseorganisationer och exempelvis privatpersoner klagorätt i ärenden om rivningslov skulle vara en allt för extensiv tolkning av lagstiftningen och gällande praxis. Nämnden delar därmed länsstyrelsens slutsatser att aktuella organisationer inte har klagorätt.

Av den senaste ändringen av 13 kap. 12 § första stycket 2 PBL, som trädde i kraft den 2 augusti 2021, framgår att en sådan ideell organisation eller annan juridisk person som avses i 16 kap. 13 § miljöbalken under vissa förutsättningar får överklaga "ett beslut att ge bygglov eller positivt förhandsbesked för en åtgärd som anges i 4 kap. 2 § första stycket 3 a och som ska föregås av en bedömning av om åtgärden kan antas medföra en betydande miljöpåverkan." I bestämmelsen har inte klagorätten utsträckts till att även omfatta beviljade rivningslov. Om detta hade varit lagstiftarens intention hade det angetts.

DOMSKÄL

Begäran om förhandsavgörande

Enligt artikel 267 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt är EU-domstolen behörig att meddela förhandsavgöranden angående tolkningen av fördragen eller giltigheten och tolkningen av rättsakter som beslutas av unionens institutioner, organ eller byråer. Vidare följer av nämnda artikel att en domstol i en medlemsstat får begära att EU-domstolen meddelar ett förhandsavgörande när en sådan fråga uppkommer vid en domstol i en medlemsstat och domstolen anser att ett beslut i frågan är nödvändigt för att döma i saken.

Mark- och miljödomstolen bedömer att frågan om klagorätt kan avgöras med ledning av befintlig praxis, utan att något förhandsavgörande inhämtas från EU-domstolen. Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP:s yrkande om förhandsavgörande ska därför avslås.

Mark- och miljödomstolens bedömning i sak

Målets handläggning

Mark- och miljödomstolen har gett nämnden tillfälle att yttra sig över överklagandena från Samfundet S:t Erik, Svenska byggnadsvårdsföreningen och Föreningen Liljeholmsbadets vänner. Det kan noteras att nämnden inte är att betrakta som motpart till dessa föreningar (se NJA 2020 s. 190, p. 12).

Frågan i målet

Frågan i målet är om dels de enskilda personerna Arne Kriström, Birgit Lilja, Bruce Morris, Ulla Nordfors och Marina Santini, dels föreningarna Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP, Samfundet S:t Erik, Svenska byggnadsvårdsföreningen och Föreningen Liljeholmsbadets vänner har rätt att överklaga nämndens beslut om rivningslov.

De enskildas klagorätt

Mark- och miljödomstolen prövar inledningsvis om Arne Kriström, Birgit Lilja, Bruce Morris, Ulla Nordfors och Marina Santini har klagorätt.

Av 13 kap. 8 § PBL och 42 § förvaltningslagen (2017:900) följer att beslut enligt den förstnämnda lagen får överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot. Enligt praxis krävs allmänt sett, för att ett beslut ska angå någon enskild och ge denne klagorätt, att beslutet antingen påverkar den enskildes rättsställning eller annars berör ett sådant intresse hos den enskilde som på något sätt erkänts av rättsordningen (se RÅ 1993 ref. 14).

Ett rivningslov ska nekas endast om den ansökta åtgärden avser en byggnad som omfattas av rivningsförbud i detaljplan eller områdesbestämmelser eller som bör bevaras på grund av byggnadens eller bebyggelsens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde (se 9 kap. 34 § PBL). Det är kommunen som bevakar de allmänna intressena. Varken i plan- och bygglagen eller i lagens förarbeten finns något uttalat skyddssyfte för grannars intressen, vilket skulle kunna ge dessa klagorätt enligt 42 § förvaltningslagen vid beviljat rivningslov (jfr RÅ 1993 ref. 14).

Hyresgäster har ansetts kunna ha klagorätt avseende rivningslov för den bebodda hyresfastigheten medan en bostadsrättsinnehavare inte har ansetts ha klagorätt avseende rivningslov på grannfastigheten eftersom de allmänna intressena i det fallet bevakas av kommunen (se Mark- och miljööverdomstolens dom den 14 oktober 2016 i mål nr P 8598-15). Ett nyttjande av en byggnad eller lokal ger i sig inte klagorätt (se Mark- och miljööverdomstolens dom 11 oktober 2021 i mål nr P 8544-20).

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Det har inte framkommit att Arne Kriström, Birgit Lilja, Bruce Morris, Ulla Nordfors eller Marina Santini har något formellt hyresavtal eller annan form av nyttjanderätt till Liljeholmsbadet. Det faktum att de har besökt Liljeholmsbadet då badet var i bruk ger i sig inte klagorätt (jfr Mark- och miljööverdomstolens dom den 11 oktober 2021 i mål nr P 8544-20). Då utredningen i målet inte ger stöd för någon annan slutsats bedömer domstolen att beslutet om rivningslov inte påverkar dessa klagandes rättsställning på något sätt som kan ge dem klagorätt. Beslutet berör såvitt framkommit inte heller något av rättsordningen erkänt intresse som

tillkommer dessa klagande. Länsstyrelsen har därför haft fog för sitt beslut att avvisa överklagandena från Arne Kriström, Birgit Lilja, Bruce Morris, Ulla Nordfors och Marina Santini. Deras överklaganden av länsstyrelsens avvisningsbeslut ska därför avslås.

Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP:s klagorätt

Mark- och miljödomstolen prövar därefter om Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP har klagorätt. Det har inte framkommit att föreningen har något formellt hyresavtal eller annan form av nyttjanderätt till Liljeholmsbadet (jfr Mark- och miljööverdomstolens dom den 14 oktober 2016 i mål nr P 8598-15). Beslutet om rivningslov kan mot denna bakgrund inte anses påverka deras rättsställning. Beslutet berör såvitt framkommit inte heller något av rättsordningen erkänt intresse som tillkommer föreningen. Länsstyrelsen har därför haft fog för sitt beslut att avvisa överklagandet från föreningen. Föreningens överklagande ska därför avslås.

Övriga föreningars klagorätt

Mark- och miljödomstolen prövar slutligen om Samfundet S:t Erik, Svenska byggnadsvårdsföreningen och Föreningen Liljeholmsbadets vänner har klagorätt.

Som ovan redogjorts för får beslut enligt plan- och bygglagen överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot (se 13 kap. 8 § PBL och 42 § förvaltningslagen).

Av 16 kap. 13 § miljöbalken framgår att vissa ideella föreningar får överklaga bl.a. beslut om tillstånd enligt miljöbalken. Detta gäller för föreningar som har till huvudsakligt ändamål att tillvarata naturskydds- eller miljöskyddsintressen, inte är vinstdrivande, har bedrivit verksamhet i Sverige under minst tre år och har minst 100 medlemmar eller på annat sätt visar att verksamheten har allmänhetens stöd.

I 13 kap. 12 och 13 §§ PBL anges att ideella föreningar som uppfyller kraven i 16 kap. 13 § miljöbalken får överklaga beslut avseende detaljplan, bygglov och positivt förhandsbesked under vissa angivna förutsättningar. Vad gäller beslut om

att bevilja bygglov eller positivt förhandsbesked krävs att beslutet avser vissa specifika åtgärder och att åtgärden ska föregås av en bedömning av om den kan antas medföra en betydande miljöpåverkan.

Beslut om rivningslov är inte uttryckligen angivna i bestämmelserna i 13 kap. 12 och 13 §§ PBL. Av praxis följer att dessa bestämmelser inte uttömmande reglerar miljöorganisationers rätt att klaga på beslut som berör miljön och naturskyddet (se NJA 2020 s. 190 och prop. 2020/21:174 s. 145). Rätten att klaga på beslut enligt plan- och bygglagen måste bedömas även utifrån de krav som följer av Århuskonventionen. Av artikel 9.3 i Århuskonventionen följer att den allmänhet som uppfyller eventuella kriterier i nationell rätt har rätt att få handlingar och underlåtenheter av personer och myndigheter som strider mot den nationella miljölagstiftningen prövade av domstol eller i administrativ ordning. Med allmänhet avses enligt artikel 2.4 i konventionen bl.a. föreningar och organisationer. En förening som har till uppgift att tillvarata kulturmiljöintressen har ansetts ha rätt att klaga på ett beslut om att anta en detaljplan som aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön (se NJA 2020 s. 641, jfr även HFD 2018 ref. 10 II).

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Högsta domstolen respektive Mark- och miljööverdomstolen har tidigare bedömt att Samfundet S:t Erik och Svenska byggnadsvårdsföreningen uppfyller kraven i 16 kap. 13 § miljöbalken (se t.ex. NJA 2020 s. 641 och Mark- och miljööverdomstolens beslut den 25 november 2019 i mål nr P 10362-18). Domstolen finner inte skäl att göra någon annan bedömning i den frågan.

Av utredningen i målet framgår att Föreningen Liljeholmsbadets vänner är en sådan förening som har till huvudsakligt ändamål att tillvarata kulturmiljöintressen. Det framgår även att föreningen inte är vinstdrivande, har bedrivit verksamhet i Sverige sedan 1992 och har minst 100 medlemmar. Domstolen bedömer därmed att även Föreningen Liljeholmsbadets vänner uppfyller kraven i 16 kap. 13 § miljöbalken. Sammanfattningsvis är Samfundet S:t Erik, Svenska byggnadsvårdsföreningen och Föreningen Liljeholmsbadets vänner sådana föreningar som har rätt att överklaga

beslut som rör detaljplaner, bygglov och positiva förhandsbesked enligt 13 kap. 12 och 13 §§ PBL.

Som ovan nämnts är beslut om rivningslov inte ett sådant beslut som avses i 13 kap. 12 eller 13 §§ PBL. Av ovan redovisad praxis framgår dock att dessa bestämmelser inte uttömmande reglerar föreningars klagorätt eller vilka beslut som föreningar kan klaga på.

Enligt mark- och miljödomstolen utgör beslut om rivningslov en typ av beslut som mycket väl kan aktualisera hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön. Vad gäller den i målet aktuella byggnaden kan det noteras att Liljeholmsbadet är unikt genom att det tillkom under mellankrigstiden. Enligt vad som anförts i Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande den 4 mars 2021 har badet bedömts ha ett stort samhälls- och socialhistoriskt värde. Byggnaden är också grönklassad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringssystem, vilket betyder att den bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Badhuset är beläget inom den kulturhistoriskt värdefulla miljön den historiska stenstaden, som utgör del av riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården. Det kan också anmärkas att såväl Stadsmuseet som Skönhetsrådet har avstyrkt ansökan om rivningslov.

Mot denna bakgrund bedömer domstolen att frågan om rivning av Liljeholmsbadet måste anses aktualisera hänsynstaganden som är tillräckligt tydligt relaterade till kulturmiljön för att kulturmiljöföreningar ska kunna tillerkännas klagorätt. Domstolen finner mot denna bakgrund att Samfundet S:t Erik, Svenska byggnadsvårdsföreningen och Föreningen Liljeholmsbadets vänner, med stöd av 13 kap. 8 § PBL och 42 § förvaltningslagen, har rätt att överklaga nämndens beslut att bevilja rivningslov. Länsstyrelsens beslut att avvisa nämnda föreningars överklaganden ska därför upphävas och målet återförvisas till länsstyrelsen för fortsatt handläggning.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (MMD-02)

Överklagande senast den 2 februari 2022.

Björn Räftegård

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Björn Räftegård, ordförande, och tekniska rådet Jonas T Sandelius. Föredragande har varit beredningsjuristen Anna Maria Gratte.

Klagande
Se sändlista

NACKA TINGSRÄTT
Avdelning 3

INKOM: 2021-10-11
MÅLNR: P 7186-21
AKTBIL: 3

Överklagande av beslut om rivningslov för "Liljeholmsbadet" (flytande badhus) på fastigheten Södermalm 1:23 i Stockholms kommun

Beslut

Länsstyrelsen avvisar överklagandena.

Beskrivning av ärendet

Stadsbyggnadsnämnden i Stockholms kommun (nämnden) beslutade den 22 juni 2021, dnr 2021-00880, att, med stöd av 9 kap. 34 § plan- och bygglagen (2010:900), PBL, bevilja rivningslov för rivning av badhus på fastigheten Södermalm 1:23. Av beslutet och tillhörande tjänsteutlåtande framgår bl.a. följande.

För badhuset och berörd del av fastigheten gäller detaljplan 1353A. Det är inte skäligt att neka ansökan om rivningslov utifrån proportionalitetsprincipen samt en viktning av kostnaden för att rusta upp badhuset jämfört med att riva badhuset. Detta med hänsyn till badhusets nuvarande skick samt de kostnader och den tekniska svårigheten som är förenad med att rusta upp badhuset.

Svenska byggnadsvårdföreningen, Föreningen Liljeholmsbadets vänner, Samfundet S:t Erik, Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP, Västra Södermalms hembygdsförening, Katarina hembygdsförening, Carl-Fredrik Paleus, Maria Nilsson, Marianne Paulsson, Marina Santini, Arne Kriström, Diana Arambasic, Johan Klingborn, Jonathan Cedergren, Mari Kretz, Pia Grademo Bergman, Susanne Peyre, Susanne Felin, Ulla Nordfors, Birgit Lilja, Yvonne Domeij, Tekla Tunberg och Martha Nelson har överklagat beslutet och yrkat att det upphävs. Flertalet av de klagande har även yrkat att beslutet inhiberas.

Maria Nilsson, Marianne Paulsson, Diana Arambasic, Johan Klingborn, Mari Kretz, Pia Grademo Bergman, Susanne Peyre och Susanne Felin har i separata men likalydande överklaganden framfört i huvudsak följande. Liljeholmsbadet ska tas till en torrdocka för en genomgång av en sakkunnig. En bedömning ska göras av denne sakkunnige innan beslut tas om badets framtid. Badet ska renoveras och tas i bruk igen ifall de sakkunnigas genomgång visar att det är

möjligt. Liljeholmsbadet är en kulturhistorisk byggnad och dess användning som bad är en unik företeelse i Stockholm och i Sverige.

Carl-Fredrik Paleus har sammanfattningsvis anfört följande. Liljeholmsbadet är en kulturskatt och unik i sin funktion som ett flytande badhus. Det vore en stor förlust och skada för Stockholms kulturarv om Liljeholmsbadet rivs. Underlaget är bristfälligt. Om renoveringskostnaderna är rimliga efter en ny och professionell bedömning så ska badet finnas kvar och renoveras.

Arne Kriström har anfört följande. Liljeholmsbadet är K-märkt och borde vara skyddat mot att rivas. Detta var Stockholms enda lugna och trygga bad för medelålders, äldre och för de med funktionsvariation. En oberoende besiktning bör genomföras. Liljeholmsbadet renoverades nyligen och är i övrigt fint, bibehållet och har en mysig gammal stil.

Jonathan Cedergren anför följande. Liljeholmsbadet är ett unikt bad som är samhällsviktigt för både unga och äldre. Att riva Stockholms enda kvarvarande flytande varmbadhus som har funnits på samma plats i 90 år är fel. Badet har ett stort kulturhistoriskt värde och borde bevaras och renoveras till toppskick igen. Stockholms stads beräkning att renoveringen skulle kosta 300 miljoner kronor är inte hållbar. Badet borde transporteras till Beckholmsvarvet för en undersökning och fullständig redovisning av vad en renovering skulle kosta. Byggnaden är grönklassad.

Ulla Nordfors har anfört följande. Beslutet bör ändras eftersom experter har påpekat felaktigheter i den utredning som säger att badet har vittrat sönder och att den tekniska statusen skulle vara i dåligt skick. Kostnaden för att torrsätta Liljeholmsbadet ska baseras på vad det kostade när badet torrsattes sist. Liljeholmsbadet bör transporteras till en torrdocka för en genomgång och skulle det då visa sig att badet är bortom all räddning så kan det rivas. Liljeholmsbadet har ett historiskt, kulturhistoriskt, miljömässigt och konstnärligt värde. Badet är grönklassat av Stockholms stadsmuseum. Det är cyniskt att påstå att det inte är ekonomiskt försvarbart att renovera Liljeholmsbadet och att skriva att kostnaden per badare blir för hög utan att nämna badets värde för reumatiker, rörelsehindrade, små barn och många fler. Det måste värnas om Stockholms kulturarv och om de människor i Stockholm och runt omkring som är i behov av ett litet bad där de kan känna sig trygga.

Marina Santini anför följande. Beslutet att bevilja rivningslov strider mot 9 kap. 34 § PBL. Beslutet är baserat på det felaktiga antagandet att det är för dyrt att bevara badet. Kultur kan inte bli monetariserad.

Martha Nelson har anfört följande. Badet är litet och lagom stort. Det främjar social verksamhet för människor med funktionsvariationer och

för de som lever i samhällets utkant. Badet ligger centralt och är lätt åtkomligt. Badet är ett kulturarv som ska vårdas.

Birgit Lilja har som stöd för överklagan angett att en professionell undersökning av byggnaden behöver göras. Hon har kunnat använda bassängen för träning efter operationer.

Yvonne Domeij har anfört följande. Ända sedan 1966 har hon bott på Södermalm. Badets lilla format, lättillgängligheten, det varma bassängvattnet m.m. har uppskattats mycket av dem.

Tekla Tunblad har angett följande. Hon har som rörelsehindrad pensionär haft många års träning och simning i den uppvärmda bassängen. Den lugna vänliga miljön finns ingen annanstans på Södermalm.

Svenska byggnadsvårdföreningen har sammanfattningsvis anfört följande till stöd för sin talan.

Svenska byggnadsvårdföreningen grundades 1975 och är en oberoende icke vinstdrivande ideell förening med cirka 7 000 medlemmar. Föreningens ändamål är att slå vakt om det byggda och gröna kulturarvet och nyttja det som en resurs i stadsutvecklingen. Enligt Århuskonventionen ska varje part garanteras rätten att få tillgång till information, allmänhetens rätt att delta i beslutsprocesser och rätten att få tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor.

Högsta domstolen, har i dom den 9 juli 2020, mål nr Ö 6554-19 fastställt att miljöorganisationer har klagorätt i ärenden avseende detaljplaner som kan påverka kulturmiljön. Högsta domstolen har i dom den 11 mars 2020, mål nr Ö 6017-18, fastställt att miljöorganisationer har klagorätt i ärenden om bygglov, och i domen skriver Högsta domstolen att PBL inte uttömmande reglerar miljöorganisationers rätt att klaga på beslut som berör miljön och naturskyddet. Det fastslås i domen att 42 § förvaltningslagen (2017:900), FL, ska ges en tolkning som innebär att miljöorganisationer har en klagorätt i fråga om bygglovsbeslut som aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till miljön. Detta ska tolkas till att även gälla beslut om rivningslov.

Det strider mot gällande lagstiftning att riva en kulturhistoriskt värdefull byggnad som vittnar om den historiska utvecklingen på en ort. Klagorätt har getts till Svenska byggnadsvårdföreningen i ett ärende avseende rivningslov och bygglov i mark- och miljödomstolens dom den 11 februari 2021, mål nr P 58-21.

Liljeholmsbadet invigdes 1930 under en tid då Liljeholmen främst innehöll industrier och arbetarbostäder som i de flesta fall saknade egna badrum. Liljeholmsbadet byggdes för att tillgodose

industriarbetarfamiljers hygienbehov. Flytande badhus var tidigare en vanlig syn i Stockholm och Liljeholmsbadet utgör det sista av en 300 årig kulturell företeelse med en stark koppling till Stockholms samhällshistoria. Liljeholmsbadet ritades av stadsarkitekt Gunnar Leche som svarade för ett stort antal byggnader och miljöer av hög arkitektonisk klass i främst Uppsala. Liljeholmsbadet utgör det enda kända verk av Gunnar Leche i Stockholm. Eftersom det inte finns ett liknande bad i Stockholm så skulle staden genom rivning förlora en unik anläggning som ritats av en namnkunnig arkitekt.

Liljeholmsbadet har under åren utgjort en viktig samlingsplats för föreningar med medlemmar med funktionsvariationer samt äldre och besökare med rörelsehinder. Tack vare Liljeholmsbadets storlek, särskilda funktionsanpassning, räcke runt bassängen, låga trappsteg och sittlift har dessa besökares behov kunnat tillgodoses. Vid tiden för stängning besöktes Liljeholmsbadet av cirka 55 000 besökare per år. Det stänges 2016 då Stockholms stad ansåg att det var i för dåligt skick för att nyttjas. Det har förfallit sen dess och har idag kraftig slagsida.

Badet är grönklassificerat av Stockholms stadsmuseum, vilket innebär att byggnaden bedöms ha ett högt kulturhistoriskt värde och att vara "särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt". Skönhetsrådet har tidigare påtalat att Liljeholmsbadet borde få någon form av kulturskydd. Liljeholmsbadet har höga kultur- och samhällshistoriska värden och det skulle vara en stor förlust både för stadsbilden och för läsbarheten av stadens historia om badhuset rivs. En rivning skulle också strida mot det nationella miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö* och det *Arkitekturpolitiska målet*, som båda anger att kulturhistoriskt värdefull bebyggelse ska värnas.

Föreningen Liljeholmsbadets vänner har överklagat beslutet och yrkat att rivningslovets upphävs, att badet tas till en torrdocka för att en sakkunnig ska kunna göra en genomgång och bedömning innan beslut tas om badets framtid. De yrkar vidare att badet renoveras och tas i bruk igen som kommunalt badhus om sakkunnig anser att det är möjligt. Yrkande framställs om inhibition av beslutet. De har sammanfattningsvis anfört följande till stöd för sin talan.

Föreningen Liljeholmsbadets vänner är en intresseförening som bildades 1992 och som värnar om att bevara badet. Föreningen vill också främja kultur och det sociala livet. På Liljeholmsbadet anordnades jazzkvällar och andra kulturevenemang, gratisbad för hemlösa och julbad för boende på Alla kvinnors hus.

I de undersökningar som har genomförts förekommer direkta felaktigheter. Till exempel att det inte finns en sekundärsida för anslutningen till Fortums fjärrvärmenät. Det påstås även felaktigt att

det inte finns en personaltoalett eller personaldusch och att tillgängligheten för personer med nedsatt rörlighet och orienteringsförmåga inte kan mötas. Skrovet har inte kunnat undersökas och enda sättet att undersöka det är på en torrdocka. Beckholmsvarvet har bedömt att badet kan renoveras för halva den kostnad som fastighetskontoret räknat fram och att det föreligger många felaktigheter i de utredningar som fastighetskontoret tagit fram.

Mellan 2001 och 2015 har stora renoveringar och investeringar gjorts i Liljeholmsbadet. Det har bl.a. satts in ett nytt vattenreningsverk, ny sprinkleranläggning, ny landgång och badutrymmena hade renoverats. Det går inte ihop att så stora investeringar i en byggnad har gjorts och att den sedan ska rivras. Liljeholmsbadet var i mycket bra skick när det stängdes 2016.

Liljeholmsbadet är en kulturhistorisk byggnad och ett flytande badhus och den enda flytande badanläggningen som finns kvar i Stockholm. Badet utgör ett exempel på arbetarklasshistoria och hygienhistoria. Det är grönklassat av Stockholms stadsmuseum och har stor påverkan på stadsbilden och är förknippad med höga kulturhistoriska värden. Det finns ett folkligt stöd för att bevara Liljeholmsbadet.

Rörelsen för funktionsvarierade efterfrågar just det som Liljeholmsbadet erbjöd, en bassäng på 17 meter med 30 gradigt vatten och mycket god tillgänglighet och småskalighet.

Liljeholmsbadets vänners överklagan har kompletterats med följande. De yrkar inhibition i ärendet, att badet tas till torrdocka för en sakkunnig genomgång och bedömning, att badet renoveras och tas i bruk igen som ett kommunalt badhus, om den sakkunniga genomgången visar att detta är möjligt. De ifrågasätter de undersökningar som gjorts 2015 och 2016, eftersom det förekommer direkta felaktigheter i dem. De redogör för exempel på detta. De har bifogat flertalet skrivelser avseende badet och handläggningen av rivningslov.

Samfundet S:t Erik har sammanfattningsvis anfört följande till stöd för sin talan. Badets stora kultur- och socialhistoriska värden går helt förlorade vid en rivning. Det bör tas fram en fördjupande kostnads kalkyl för att renovera badet. Om en ny pontonanläggning uppförs på platsen ska den ha samma funktion, storlek och utseende som dagens bad.

Liljeholmsbadet invigdes 1930. Arkitekt var Uppsalas dåvarande stadsarkitekt Gunnar Leche och konstruktör för pontonunderbyggnaden och simhallen var Gustaf Heijkensköld. Liljeholmsbadet är utformat som en träpaviljong med svagt svängt koppertak och är med sin pontonkonstruktion av betong med bassäng unik i Stockholm. Badet har i cirka 90 år varit en viktig del av

Stockholms stadsbild. Behovet av ett bad här var stort år 1930 då en stor del av omgivande bebyggelse ännu saknade badrum. Liljeholmsbadet är med sin funktion ett stycke social- och hygienhistoria som berättar om stadens utveckling under 1900-talet. Stockholms stadsmuseum har klassat den "grön" på sin klassificeringskarta, således en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Badet har underhållits kontinuerligt och en första större renovering genomfördes 1951 då badet delvis hade sjunkit. Under 2000-talet har en rad underhållsåtgärder utförts för åtskilliga skattemiljoner men också med hjälp av frivilliga arbetsinsatser från badets vänförening. En renovering av pontonunderbyggnaden utfördes i torrdockan 2002 och så sent som 2013 installerades ett nytt sprinklersystem och 2015 renoverades personalutrymmen och kök. Pontonen har ett renoveringsbehov och den kostnadskalkyl för renovering som nämnden baserar sitt beslut på innebär höga kostnader. Det råder dock skilda uppfattningar om kostnaderna och om vilka åtgärder som kan behöva vidtas för att badet ska kunna renoveras. Stockholms stad bör göra en ny bedömning av kostnaderna för en renovering innan rivningen av badet realiseras.

Badet har en stor betydelse som bad för barn, äldre och personer med olika funktionsvariationer som har svårt att finna sig till rätta i stadens större bad.

Samtidigt som ansökan om rivningslov tillstyrktes bifölls ett förhandsbesked för en ny pontonanläggning med annan användning. För det fall Liljeholmsbadet måste rivas kan endast en ny anläggning med samma funktion, storlek och utseende som dagens Liljeholmsbad, eller en rekonstruktion till ursprungligt utseende, accepteras.

Stockholms stadsmuseum och skönhetsrådet har avstyrkt att Liljeholmsbadet rivs. Beslutet i ärendet brister också med hänsyn till hållbarhetstänk. Nämnden ska verka för en hållbar framtid och ta hand om den bebyggelse som redan finns.

Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP har överklagat beslutet och yrkat att beslutet ska upphävas och återförvisas till nämnden för ny handläggning. De har sammanfattningsvis anfört följande. Liljeholmsbadet har sju hyresgäster som utgörs av föreningar som representerar personer med funktionsnedsättningar. Dessa har på Liljeholmsbadet kunna träna, vilket minskar risken för fallolyckor. Dessa olyckor innebär en hög kostnad för samhället och personligt lidande för den enskilde. Dessa sju föreningar har inte beaktats som sakägare och man har inte skapat en samrådskrets. Med tanke på de samhällsekonomiska konsekvenserna så vore det rimligt. Stockholms stad har även sagt upp avtalet med de sju föreningarna utan att presentera en fullvärdig

alternativ lösning. De har till sin överklagan bifogat rapporter angående fallolyckor och samhällets kostnader för dessa samt ”program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning”.

Västra Södermalms hembygdsförening har anfört sammanfattningsvis följande. Liljeholmsbadet utgör en del av Södermalms kulturhistoria. Det är ett levande kulturarv med en inkluderande verksamhet som vänder sig till alla åldrar och till de som behöver en verksamhet av det mindre formatet. Byggnaden utgör en del av Stockholms arkitekturhistoria och representerar en tid då småskalighet och människors behov stod i fokus. Renovering är nödvändigt till en trovärdig kostnad och det bör tas fram en fördjupad/alternativ kostnadskalkyl. Skulle ett nytt bad behöva byggas ska det vara ett bad med samma storlek och utseende som det befintliga badet.

Katarina hembygdsförening har i huvudsak anfört följande. Att riva Liljeholmsbadet är inte att leva upp till Stockholms stads hållbarhetsmål. Många har vädjat om att man bör rädda Liljeholmsbadet som varit så väl anpassat för många specifika grupper genom bl.a. sin småskalighet. Det flytande varmbadhuset är en unik anläggning som vittnar om både arbetarklasshistoria och hygienhistoria. Liljeholmsbadet är en viktig del av Stockholms stadsbild och finns med bland presenterade sevärdheter i turistbroschyrer. De har till överklagan bifogat en sådan affisch. Att riva badet och planera att bygga nytt är inte miljömässigt hållbart. En fördjupade kostnadskalkyl för en renovering av badet bör tas fram.

Sökande gavs möjlighet att yttra sig och anförde följande. Den 22 juni 2021 beviljade nämnden rivningslov för Liljeholmsbadet. Samtidigt beviljades ett förhandsbesked för att på platsen uppföra en ny pontonanläggning. Beslutet avseende förhandsbeskedet har bifogats yttrandet. I samband med en planerad renovering av badet upptäcktes så stora skador i betongkonstruktionen att fara för liv förelåg. 2016 tvingades badet stänga sin publika verksamhet. De åtgärder som krävdes för att säkra och renovera badet bedömdes innebära orealistiskt höga kostnader i förhållande till den mindre mängd besökare som badet, med tanke på sin storlek, kan härbärgera. Vidare uppfyller anläggningen inte dagens tillgänglighetskrav för personer med nedsatt rörelse- och orienterbarhet, vilket skulle aktualiseras vid en större renovering; ytorna räcker helt enkelt inte till. Dessutom föreligger en påkörningsrisk av fartyg i farleden, något som den föråldrade konstruktionen inte är byggd för att klara. Sammantaget är det fastighetskontorets bedömning att det enda återstående alternativet är en rivning, men med möjlighet till återuppbyggnad. Med hänsyn tagen till att anläggningen genom åren kommit att bli en omtyckt silhuett i stadsbilden har den bästa lösningen bedömts vara att samtidigt som rivningslovet lämnats in, ansöka om ett förhandsbesked

för att på samma plats få uppföra en, så långt det är möjligt, gestaltningsmässigt lik anläggning. Till förhandsbeskedet bifogades ritningar över befintlig badanläggning samt illustrationer som visar hur anläggningen skulle kunna te sig.

Klagandena gavs därefter möjlighet att yttra sig. Följande yttranden inkom.

Maria Santini har bland annat framfört följande i sitt yttrande. Fastighetsdirektör och chef för fastighetskontoret i Stockholms stad, Anders Kindberg, menar att det blir för dyrt att renovera badet men inte visat några kalkyler på att så är fallet. Att badet ska ersättas med en ny byggnad är bara för att privata aktörer ska kunna tjäna pengar på den. Förhandsbeskedet indikerar att beslutet redan har tagits. Hon ifrågasätter vilka de "flertal sakkunniga" är som menar att det är realistiskt att renovera badet. Fastighetsdirektören förstår inte kulturarv och värdet av det för nuvarande och kommande generationer av stockholmare.

Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP

Stockholm Stads fastighetskontors information understryker enbart vad de angett i sitt överklagande. Beredningen i ärendet uppfyller inte PBL:s krav och Stockholms stad har inte respekterat högre norm, trots att man har lovat detta, (se funktionshindersmannens rapport 2019). Stockholms stads politiker och tjänstemän håller inte ingångna avtal med föreningar, som representerar ett stort antal personer med funktionsnedsättning, vilket man har skyldighet att göra även om man drabbas av höga kostnader, se bilagd dom C-28/20 pkt 49 och 50. Till yttrandet har de bifogat styrkande av att Stockholms stad redan hösten 2016 var medvetna om vilka föreningar som hade hyresavtal för nyttjande av Liljeholmsbadet; att Personskadeförbundet RTP haft hyresavtal och nyttjat badet sedan 1950-talet samt kompletterande material angående samhällsvinster med träning och rehabilitering. De menar att Stockholms stad kränker funktionsnedsattas grundläggande och mänskliga rättigheter.

Liljeholmsbadets vänner har kompletterat sitt yttrande enligt följande. Stockholms stad vill "uppföra en ny pontonanläggning, som ersättning för det illa åtgångna badhuset". Liljeholmsbadets vänner hävdar att badet inte var illa åtgånget när det plötsligt stängdes 2016. Tvärtom var det, i alla fall invändigt, i mycket fint skick. Stora renoveringar och investeringar hade skett de sista åren. Det är märkligt att Fastighetskontoret inte kontaktar Beckholmens varv som renoverade badet sist. I stället vänder sig Stockholms stad till två olika betongföretag som inte alls känner till badet. De levererar en mycket negativ rapport. Med den rapporten som underlag togs beslut om att avyttra badet och när det misslyckades togs beslut om rivning. Badet hänger i dagsläget snett så pontonens betong är väl synlig. VD för Beckholmens varv gjorde en besiktning utifrån och han hävdar att

betongen är i bra skick. Han har inte tillåtits gå in i badet. Vid stängningen påstods att badet vara en riskfaktor och att det kunde sjunka när som helst. Nu har det legat på sin plats i över fem år och inte sjunkit. Liljeholmsbadet bör tas till Beckholmens torrdocka för en genomgång av specialister och för en slutgiltig bedömning.

Att det föreligger en påkörningsrisk av fartyg i farleden stämmer enligt Sjöfartsverket. Dock har badet legat på samma plats i 90 år och ingen påkörningsolycka har hittills skett. För att vara på den säkra sidan kan man i framtiden lägga badet med långsidan mot stranden, som i historisk tid.

Det är märkligt att Stockholms stad har givit förhandsbesked för en ny ponton, som ser ut att bli en stor badbrygga. Påbyggnaden på pontonen kommer inte att innehålla ett bad. Bad ser ut att ska ske i Årstaviken. Det, om något, är helt olämpligt på grund av att en farled går nära intill. Det som planeras är inte en återuppbyggnad då det inte finns några badmöjligheter i byggnaden.

Gällande att anläggningen inte uppfyller dagens tillgänglighetskrav för personer med nedsatt rörelse- och orienterbarhet ifrågasätts då badet 1960 inrättades som ett specialbad för de med funktionsvariationer. När badet stängdes var sju föreningar stamgäster på badet.

Diana Saksala har i egenskap av medlem i Liljeholmsbadets vänner framfört bland annat följande i sitt yttrande. Det var sju handikappföreningar som abonnerade badet en gång i veckan vilket handlar om 400-500 personer med funktionsvariationer i veckan. Sedan 2004 har flertalet investeringar gjorts avseende reovering av badet. Att badet skulle vara i så dåligt skick som Stockholms stad påstår är fullständigt orimligt. Fastighetskontoret menar att eftersom reoveringen är så pass omfattande, ska det anses som nybyggnad, vilket innebär att tillgänglighetskraven ser helt annorlunda ut och att byggnaden då är för liten för att tillgänglighetsanpassa. I Boverkets byggregler, BBR, står dock att beroende på byggnadens utförande kan avsteg från kraven i BBR göras. Vid ombyggnad/annan ändring får man anpassa och göra avsteg från tillgänglighetskraven med hänsyn till varsamhetskravet och förvanskningförbudet samt därutöver, med hänsyn till byggnadens förutsättningar, och om det är uppenbart oskäligt med hänsyn till ändringens omfattning. Det stämmer alltså inte att tillgänglighetskraven inte kan uppfyllas enligt moderna krav eftersom hänsyn ska tas till byggnadens förutsättningar. Hon vill även framhålla att Stockholms Stads Fastighetskontor aldrig har gjort en tillgänglighetsutredning under alla dessa år. De har inte heller haft något samråd med de sju handikappföreningar som abonnerade badet regelbundet varje vecka. Med hänsyn till de investeringar som gjorts år 2004-2016 är omfattningen av reoveringen som Stockholms Stads

Fastighetskontor föreslår orimlig. Samtliga sju handikappföreningar var nöjda och badet har varit ett handikappbad sedan 1950.

Ulla Nordfors har bland annat yttrat sig enligt följande. Fastighetskontoret har inte kontaktat Beckholmens varv, där badet renoverades 2001. Kontoret har anlitat två betongföretag utan kännedom om badet. Att badet hänger snett kan bero på att tjänstemännen på Stadsbyggnadskontoret vill att badet ska se mer slitet ut än det är. VD:n för Beckholmens varv har gjort en besiktning utifrån och hävdar att betongen är i gott skick. Badhuset har stor påverkan på stadsbilden och är förknippad med höga kulturhistoriska värden. Stockholms stadsmuseum och Rådet till skydd för Stockholms skönhet avstyrker rivning. Fastigheten är grönklassad. I Stockholms Översiktsplan är badhuset beläget inom den kulturhistoriska värdefulla miljön som utgör del av riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården. Stadsmuseet anser att badet är en viktig länk i stadens badtradition och att badets stora kultur-, samhälls- och socialhistoriska värde gör att det ska bevaras. Det kan inte vara omöjligt att renovera detta unika bad samtidigt som man kan godkänna helt obeprövad teknik i andra av Stockholms stads byggprojekt.

Svenska byggnadsvårdsföreningen har yttrat sig enligt följande. Fastighetskontoret anför att "de åtgärder som krävs för att säkra och renovera badet bedöms innebära orealistiskt höga kostnader". Detta är ett vanligt argument hos fastighetsägare som vill riva byggnader, men som ofta saknar grund. Eftersom ingen besiktning skett i torrdocka kan grunderna för fastighetskontorets bedömning ifrågasättas. Stockholms stad har underlåtit att underhålla Liljeholmsbadet och därmed har Stockholms stad brutit mot 8 kap. 14 § PBL där det anges att byggnadsverk som är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt ska underhållas så att de särskilda värdena bevaras. Här handlar det om ett mycket värdefullt byggnadsverk som betyder mycket för den historiska stadsbilden och platsens identitet. Att bevara kulturhistoriskt värdefulla byggnader bör vara en viktig del av Stockholms stads mål att skapa ett långsiktigt hållbart samhälle.

Birgit Lilja har yttrat sig enligt följande. De vidhåller sitt stöd för Liljeholmsbadets vänner. En erfaren och kompetent analys av badets status behöver göras av en expert på byggande och renovering av marina byggnader. De håller inte med Stockholms stad om vad som framförts avseende kostnader och tillgänglighet.

Katarina Hembygdsförening har yttrat sig enligt följande. 1960 inrättades Liljeholmsbadet som ett specialbad för handikappade med en handikapphiss ner i bassängen, räckan, ramp och 30 grader i vattnet. Samtidigt anpassades omklädningsrum, duschrum och toalett. 2001 renoverades Liljeholmsbadet på Beckholmens varv. 2015

renoverades personalutrymmen och kök och även andra åtgärder vidtogs. Detta har inte tagits upp i Stockholms stads utredningar. 2016 fattades beslutet att stänga badet. Badet har missköts eftersom man underlåtit att åtgärda de eventuella riskerna som fanns. I över fem år har Liljeholmsbadet legat kvar på sin plats och inte sjunkit. Badet har höga kulturhistoriska värden och är grönklassad. Påståendet om bristande tillgängligheten på Liljeholmsbadet stämmer inte alls. Badet har frekventerats av flertalet föreningar som var stamgäster. Det är också mycket märkligt att Stockholms stad nu har givit förhandsbesked för en ny ponton med en påbyggnad som inte kommer att innehålla ett bad.

Motivering till beslutet

Av 9 kap. 10 § första stycket PBL följer bl.a. att det krävs rivningslov för att riva en byggnad inom ett område med detaljplan om kommunen inte har bestämt något annat i planen. Den i ärendet aktuella detaljplanen innehåller vare sig någon bestämmelse om att rivningslov inte krävs eller något förbud mot rivning. Enligt 9 kap. 34 § PBL ska rivningslov ges för en åtgärd som avser en byggnad som inte omfattas av rivningsförbud i detaljplan eller områdesbestämmelser eller bör bevaras på grund av byggnadens eller bebyggelsens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde. Vid prövningen av rivningslov ska hänsyn tas till både allmänna och enskilda intressen, 2 kap. 1 § PBL.

I PBL anges inte särskilt vem som kan ha rätt att överklaga ett beslut om rivningslov. I brist på särskilda regler om rätten att överklaga ett beslut får förvaltningslagens (2017:900), FL, regler om besvär rätt tillämpas. Enligt 42 § FL får ett beslut överklagas av den som beslutet angår om det har gått hen emot. Bestämmelsen innebär att det vid förvaltningsbesvär inte finns någon allmän klagorätt för var och en som är missnöjd med ett avgörande. Det krävs att klaganden har ett sådant intresse i saken att det berättigar hen att överklaga.

I praxis har det slagits fast att en granne inte har rätt att överklaga ett beslut om beviljat rivningslov. Regeringsrätten har i rättsfallet RÅ 1993 ref. 14 bl.a. uttalat att det av förarbetena till den paragraf i äldre plan- och bygglagen (1987:10) som motsvarar 9 kap. 34 § PBL, framgår att syftet med rivningsreglerna är att de ska kunna fungera som ett komplement till byggnadsminnesförklaring enligt lagen om kulturminnen m.m. och ge kommunerna vidgade möjligheter att bevara bebyggelse. Det är således kommunen som vid lovgivning bevakar de allmänna intressena. Varken i PBL eller dess förarbeten finns något uttalat skyddssyfte vad gäller grannar eller övrig allmänhet, vilket skulle kunna ge dessa klagorätt enligt 42 § FL vid beviljat rivningslov. De privatpersoner som överklagat rivningslovet kan således inte anses ha klagorätt.

Av bland annat Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP:s överklagan framgår att Liljeholmsbadet hade sju hyresgäster som utgörs av föreningar som representerar personer med funktionsnedsättningar samt att Stockholms stad har sagt upp avtalet med de sju föreningarna. Då dessa föreningar inte längre har ett hyresavtal/nyttjanderättsavtal kan de inte heller anses ha talerätt (se t.ex. Mark- och miljööverdomstolen dom P1535-15).

Vad gäller föreningars klagorätt så har praxis på området utvecklats de senaste åren.

Högsta domstolen har i ett beslut den 11 mars 2020 (mål nr Ö 6017-18) klargjort att de särskilda bestämmelserna om klagorätt för miljöorganisationer som finns i 13 kap. 12 och 13 §§ PBL inte uttömmande reglerar sådana organisationers rätt att klaga på beslut som berör miljön och naturskyddet. Utöver den rätt som följer av dessa bestämmelser ska 42 § FL ges en tolkning som innebär att miljöorganisationer har klagorätt i fråga om bygglovsbeslut som aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till miljön och naturskyddet.

I ett avgörande den 9 juli 2020 (mål nr Ö 6554-19) har Högsta domstolen vidare slagit fast att en organisation som har till huvudsakligt ändamål att tillvarata kulturmiljöintressen och som uppfyller kriterierna i 16 kap. 13 § MB har klagorätt i fråga om beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan, om beslutet aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön.

I dom från 17 september 2020, P 12648-19 har Mark- och miljööverdomstolen mot stöd av ovan nämnda avgöranden, uttalat att organisationer som har till ändamål att tillvarata kulturmiljöintressen bör ha rätt att överklaga beslut om bygglov under samma förutsättningar som gäller för beslut om detaljplaner. Mark- och miljööverdomstolen uttalade att det inte finns något principiellt hinder mot att låta organisationer som har till ändamål att tillvarata kulturmiljöintressen klaga på beslut om bygglov inom detaljplanelagda områden. Detta innebär dock inte att sådana organisationer har en oinskränkt rätt att överklaga bygglovs- eller andra beslut enligt PBL; i den mån det finns andra begränsningar av klagorätten kan det påverka även nu berörda organisationers möjlighet att överklaga.

I dom från den 28 oktober 2020, M 13871-19 prövade Mark- och miljööverdomstolen vilka typer av beslut som miljöorganisationer kan överklaga enligt 16 kap. 13 § MB. Med hänsyn till Århuskonventionen och tidigare praxis uttalade Mark- och miljööverdomstolen att bedömningen om en myndighets handlande ska kunna överklagas är om det finns miljölagstiftning som styr myndighetens handlande ifråga. Det är alltså möjligt att överklaga en

myndighets handlande, om myndigheten enligt miljölagstiftning har en plikt att handla på ett visst sätt.

Med hänvisning till den praxis som kommit de senaste åren, varav några rättsfall har redovisats ovan, är det inte otänkbart att beslut om beviljade rivningslov kan omfattas av Århuskonventionens rätt till prövning. Rivning av en byggnad har dessutom, typiskt sätt, en betydligt större påverkan på kulturmiljön än exempelvis ändring av en byggnad, där klagorätt i vissa fall har ansetts föreligga.

Av 13 kap. 12 § stycke 1 PBL, i dess lydelse från 2 augusti 2021, får en sådan ideell förening som avses i 16 kap. 13 § MB överklaga ett beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan under vissa förutsättningar samt rätt att överklaga ett beslut att *ge bygglov eller positivt förhandsbesked* om åtgärden kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Rivningslov har inte inkluderats i denna nya formulering av 13 kap. 12 § PBL. Vidare har inte rätten för kulturmiljöorganisationer att överklaga beviljade rivningslov prövats av Mark- och miljööverdomstolen eller Högsta domstolen än. Länsstyrelsen finner därmed att det blir en alltför extensiv tolkning av lagstiftningen och befintlig praxis att tillerkänna föreningarna talerätt i detta ärende.

Länsstyrelsen finner därför att det i ärendet inte har framkommit att klagandena har, ett av rättsordningen godtagat intresse, av att få sina överklaganden av rivningslovet prövade. Deras överklaganden ska därför avvisas. Länsstyrelsen prövar således inte frågan om rivningslov i sak.

Med hänsyn till utgången av ärendet i sak saknas skäl att besluta om inhibition.

Du kan överklaga beslutet

Se bilaga med överklagandehänvisning.

Beslutande

Beslutet har fattats av jurist Kristina Brantberg. Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.

Så här hanterar Länsstyrelsen personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa finns på www.lansstyrelsen.se/dataskydd.

Sändlista

Klagandena

1. Föreningen Liljeholmsbadets vänner, att: Marion Sundqvist,
marionsundqvist@gmail.com
2. Svenska Byggnadsvårdsföreningen,
hannes.granberg@byggnadsvard.se
3. Samfundet S:t Erik, att: Lotta von Liewen Wistrand,
lotta@samfundetsterik.se
4. Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP, att: Per-
Gunnar Norlin, pgnorlin@telia.com
5. Västra Södermalms hembygdsförening, att: Yvonne Ingridsdotier,
yvonne.ingridsdotier@gmail.com
6. Katarina hembygdsförening, att: Birgitta Palmertz,
birgitta.palmertz@gmail.com

7. Maria Nilsson, mille.nilsson@gmail.com
8. Marianne Paulsson, marianep2@telia.com
9. Marina Santini, marinaromestockholm@gmail.com
10. Diana Arambasic, diana.arambasic@gmail.com
11. Johan Klingborn, johan.klingborn@gmail.com
12. Mari Kretz, mari@marikretz.se
13. Pia Grademo Bergman, pia.grademo@gmail.com
14. Susanne Peyre, sussisol@gmail.com
15. Susanne Felin, volpolstosod19@gmail.com
16. Carl-Fredrik Paleus. carl-fredrik.paleus@hotmail.com
17. Arne Kriström, arne.kristrom@me.com
18. Jonathan Cedergren, bulkman99.cedergren@gmail.com
19. Ulla Nordfors, Lyckovägen 9E, 167 52 Bromma
20. Martha Nelson, piamartha@gmail.com
21. Birgit Lilja, Södermannagatan 38, 116 40 Stockholm
22. Yvonne Domeij, zaninani2020@gmail.com
23. Tekla Tunblad, tekla.tunblad@gmail.com

Kopia till

Stadsbyggnadsnämnden i Stockholm kommun,
stadsbyggnadskontoret@stockholm.se

Hur man överklagar

MMD-02

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rätts-tillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.